

учасників ТОВ, тобто учасників договору про заснування ТОВ, є недоцільною, адже суперечить практиці світового досвіду та може зумовити підміну форми ТОВ на акціонерне товариство. З метою уніфікації підходу до нотаріального посвідчення засновницьких договорів, слід за аналогією із засновницьким договором акціонерного товариства передбачити нотаріальне посвідчення договорів про заснування ТОВ за участю фізичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кількість юридичних осіб за організаційними формами станом на 1 серпня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Проект Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13 травня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.

3. Цивільний кодекс України в редакції від 16 січня 2003 р. зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 44. – Ст. 356.

4. Рішення Господарського суду Харківської області від 24 січня 2011 р. у справі № 11149/6-69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13658976>.

5. Закон Республіки Молдова «Об обществах с ограниченной ответственностью» в редакции от 14 июня 2007 г. с изменениями и дополнениями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=324892>.

6. Закон України «Про акціонерні товариства» в редакції від 17 вересня 2008 р. зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

УДК 347.961

ПРИНЦИПИ СПРИЯННЯ ФІЗИЧНИМ ТА ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ ПРАВ ТА ЗАХИСТІ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ І ДОСТУПНІСТЬ НОТАРІАЛЬНОЇ ФОРМИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ У НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ПОСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ПРАВ

Череватенко І.М., к. ю. н.,
асистент кафедри цивільного процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті аналізуються процесуально-процедурні аспекти видачі нотаріальних свідоцтв про право на спадщину, про право власності на частку у спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя, про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів). Розкрито специфіку дії принципів сприяння фізичним та юридичним особам у реалізації їх прав та захисті законних інтересів і доступності нотаріальної форми охорони та захисту прав у нотаріальному провадженні щодо посвідчення безспірних прав. На цій підставі теоретично обґрунтовується необхідність закріплення у нотаріальному законодавстві умов, за яких у нотаріуса виникає обов'язок витребувати документи-докази у фізичних та юридичних осіб.

Ключові слова: *нотаріальний процес, принципи нотаріальної діяльності, нотаріальна діяльність, нотаріальне провадження щодо посвідчення безспірних прав, нотаріальна дія.*

В статье анализируются процессуально-процедурные аспекты выдачи нотариальных свидетельств о праве на наследство, о праве на часть в общем имуществе супругов в случае смерти одного из супругов, свидетельств о приобретении имущества с публичных торгов (аукционов). Раскрыта специфика действия принципов содействия физическим и юридическим лицам в реализации их прав и защите законных интересов, а также доступность нотариальной формы охраны и защиты прав в производстве по удостоверению бесспорных прав. Исходя из этого, теоретически обоснована необходимость закрепления в нотариальном законодательстве условий, при которых у нотариуса возникает обязанность истребовать документы-доказательства у физических и юридических лиц.

Ключевые слова: *нотариальный процесс, принципы нотариальной деятельности, нотариальная деятельность, нотариальное производство по удостоверению бесспорных прав, нотариальное действие.*

Cherevatenko I.M. PRINCIPLE OF RIGHTS ASSISTANCE NATURAL AND LEGAL PERSONS AND PROTECTION OF THEIR LEGAL INTERESTS AND FACILITY OF NOTARIAL FORM PROTECTION AND DEFENSE RIGHTS IN NOTARIAL CONSIDERATION BY CERTIFICATION OF INDISPUTABLE RIGHTS

The article deals with analyzation by judicially-procedural aspects to issue the notarial certificates of the right to inheritance, certificates of the right on a part in property of married couples in the event of the death one of the marrieds and certificates of obtain property from public markets (auctions). Disclosed specificity of conduct principles of rights assistance natural and legal persons and protection of their legal interests and facility of notarial form protection and defense rights in consideration by certification of indisputable rights. Theoretically substantiated indispensability notarial legislative recognition options of notarial duty by reclamation documents-evidence over natural and legal persons.

Key words: *notarial procedure, principles of notarial activity, notarial activity, notarial consideration by certification of indisputable rights, notarial act.*

Постановка проблеми. У механізмі нотаріального правозастосування ефективність нотаріальної діяльності пов'язана з належною реалізацією принципів нотаріального процесу як найбільш загальних правових вимог до вчинення нотаріальної діяльності, що відображають характер нотаріального провадження. З цієї позиції досліджені принципи сприяння фізичним та юридичним особам у реалізації їх прав та захисті законних інтересів і доступність нотаріальної форми охорони та захисту прав, що мають специфічний прояв дії у нотаріальному провадженні щодо посвідчення безспірних прав.

Ступінь розробленості проблеми. Актуальність статті зумовлена тим, що дослідження специфіки принципів сприяння фізичним та юридичним особам у реалізації їх прав та захисті законних інтересів і доступність нотаріальної форми охорони та захисту прав у нотаріальному провадженні щодо посвідчення безспірних прав ніколи не були предметом самостійних наукових досліджень.

Метою статті є науково-практичний аналіз дії принципів сприяння фізичним та юридичним особам у реалізації їх прав та захисті законних інтересів і доступності нотаріальної форми охорони та захисту прав у провадженні щодо посвідчення безспірних прав, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення нотаріального законодавства.

Виклад основного матеріалу. У науковій та навчальній літературі принципи характеризують як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості і свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи [1, с. 193; 2, с. 168].

Загальне поняття принципу права, розроблене у теорії цивільно-процесуального права, може слугувати основою для визначення поняття принципу нотаріального процесу. Принципи є найбільш узагальненою категорією науки цивільного процесуального права поряд із предметом і методом цивільного процесуального права, тому принципи цивільного процесуального права відбивають суттєві характеристики цивільного процесуального права як самостійної галузі, а також цивільного судочинства як певної сфери правового регулювання [3, с. 93; 4, с. 109].

Судова діяльність як діяльність, урегульована нормами цивільного процесуального права, ґрунтується на певних принципах. У теорії цивільно-процесуального права під принципами прийнято розуміти виражені в нормах цивільного процесуального права не заперечні за своєю природою вимоги до суду й учасників цивільного процесу, які концептуалізують його зміст та визначальний порядок, засади здійснення правосуддя у цивільних справах [4, с. 117].

Правильне розуміння (тлумачення) категорії «принцип» є важливим не тільки для з'ясування суті принципу, значення та системи принципів цієї галузі права, а також і для розмежування з іншими правовими явищами, такими, зокрема, як правова ідея, аксіо-

ма, правовий інститут, норма права. Сутність принципу може бути повністю з'ясована тільки у взаємозв'язку двох його сторін: об'єктивної та суб'єктивної. Об'єктивна сторона полягає у тому, що принципи права обумовлені суспільними відносинами на конкретному етапі розвитку суспільства та держави. Суб'єктивна сторона виявляється в усвідомленні цієї обумовленості, що виражається у формулюванні принципів та має законодавче вираження [5, с. 84].

Виокремлення принципів нотаріального процесу доводить існування відповідної галузі права. Дослідження принципів нотаріальної діяльності необхідне не тільки для розкриття більш повного прояву їх особливостей, але й для визначення специфіки подальшого правового регулювання нотаріального процесу в цілому. Принципами нотаріального процесу є закріплені законодавством основоположні засади, на яких ґрунтується вчинення нотаріальних дій. Зміст принципів та їх система зумовлені самим нотаріальним процесом, необхідністю забезпечення виконання завдань нотаріальної діяльності та її правовою сутністю.

При цьому принципи нотаріального процесуального права, як і принципи будь-якої галузі права, тісно пов'язані між собою і становлять єдину логіко-правову систему. Порушення правил одного принципу зазвичай призводить до порушення правил іншого. Одні принципи у цій системі можна розцінювати як гарантії реалізації інших [6, с. 69].

Принципи нотаріального процесу характеризуються однаковою спрямованістю з принципами цивільного процесу, що зумовлено спільністю завдань суду та нотаріату, однак вони не тотожні, а їх система має свої особливості та специфіку.

Розроблені у спеціальній літературі визначення принципів нотаріального процесу характеризуються певною однотайністю поглядів їх авторів. Так, деякі вчені вважають, що під принципами нотаріального процесуального права необхідно розуміти основні положення, що визначають зміст та сутність нотаріального права України, характеризують організацію та діяльність нотаріальних органів, визначають найсуттєвіші риси цієї галузі права [7, с. 17; 8, с. 14]; інші під принципами розуміють закріплені законодавством основоположні ідеї, начала, на яких базується вчинення нотаріальних дій, будується поведінка суб'єктів нотаріального права [9, с. 71]. С.Я. Фурса зазначає, що під принципами нотаріату необхідно розуміти найважливіші прояви демократизму нашого суспільства, які служать орієнтирами побудови взаємовідносин у нотаріальному процесі та організаційній структурі нотаріату, а також вважаються базою для їх нормативного закріплення [10, с. 103]. В.В. Комаров, В.В. Баранкова визначають принципи нотаріального процесу як найбільш загальні правові вимоги до вчинення нотаріальної діяльності, що відображають характер нотаріального провадження [11, с. 110].

Аналізуючи запропоновані визначення принципів нотаріального процесу, можна визначити подібність певних правових підходів під принципами розуміються найбільш за-

гальні та сталі правові вимоги, що відбивають сутність та зміст нотаріального процесу. З наведеного визначення випливають основні ознаки, які притаманні принципам нотаріального процесу.

По-перше, неодмінною їх ознакою є відповідне нормативне закріплення. Принципи обов'язково мають юридичне оформлення, у процесуальній діяльності дозволено лише те, що визначено у законі. В іншому випадку це буде не принцип, а тільки ідея, погляд або уявлення. Таким чином, принципи нотаріального процесу завжди знаходять своє відображення у певній нормі або декількох нормах.

По-друге, принципи нотаріального процесу визначають найбільш суттєві риси нотаріального процесу, його загальні положення. Принципи обумовлюють самостійність нотаріального процесуального права як галузі права, вони виражають сутність, зміст та специфіку нотаріального процесу.

По-третє, принципи нотаріального процесу характеризуються системністю, єдністю, взаємозв'язком та взаємодією. Певна сукупність принципів нотаріального процесу дозволяє створити правовий механізм охорони та захисту нотаріатом прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. Усі існуючі в нотаріальному процесі принципи визначають у своїй єдності, взаємозв'язку та взаємодії найбільш суттєві права та обов'язки суб'єктів нотаріальної діяльності. Таким чином, при порушенні вимог одного принципу нотаріального процесу відбувається порушення вимог і низки інших.

З'ясування проявів дії принципів нотаріального процесу у межах провадження щодо посвідчення безспірних прав є можливим при безпосередньому дослідженні їх вимог та змісту.

У межах провадження щодо посвідчення безспірних прав нотаріус має дотримуватися вимог принципу сприяння заінтересованим особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів. Реалізація цього принципу забезпечується повноваженнями нотаріуса щодо роз'яснення прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана на шкоду таким особам (ст. 4, 5 Закону України «Про нотаріат»); витребування необхідних відомостей та документів (ст. 46 Закону України «Про нотаріат»). Останнє із зазначених повноважень нотаріуса викликає особливий науковий та практичний інтерес, оскільки потреба у його реалізації досить часто виникає в межах провадження щодо посвідчення безспірних прав, зокрема, задля визначення обсягу спадкового майна.

Як зазначалося, в літературі повноваження нотаріуса важко розмежувати на права та обов'язки, адже у нотаріальному процесі для нотаріуса можлива та належна поведінка збігаються, оскільки він одночасно має право та зобов'язаний вчинити певну дію за наявності умов, передбачених законом [12, с. 123]. Саме тому досить часто повноваження нотаріуса, передбачені ст. 46 Закону України «Про нотаріат», розглядають як обов'язки.

Поряд із цим у законодавстві необхідно сформулювати умови, за яких у нотаріуса виникає обов'язок витребувати документи-докази у фізичних та юридичних осіб, які не є суб'єктами нотаріальної дії. Такими умовами мають бути відсутність у заінтересованих осіб можливості надати документи самостійно з об'єктивних чи (або) суб'єктивних причин. При цьому обов'язок доказування все одно покладається на заінтересовану особу, але, оскільки така особа не може його виконати, нотаріус має сприяти їй у формуванні доказового матеріалу, виходячи із належності таких доказів у конкретній нотаріальній справі.

Так, судова практика свідчить, що суди пов'язують реалізацію повноважень нотаріуса щодо витребування документів-доказів із попереднім виконанням заінтересованими особами своїх обов'язків щодо доказування. ОСОБА_1 звернулася з позовом до Шостої Київської державної нотаріальної контори (третя особа – державний нотаріус Шостої Київської державної нотаріальної контори ОСОБА_2) про визнання бездіяльності неправомірною та зобов'язання вчинити дії. Обґрунтовуючи свої позовні вимоги, позивачка посилалася на те, що після смерті її батька ОСОБА_4 була відкрита спадщина. 27 серпня 2012 р. Шостою Київською державною нотаріальною конторою була заведена спадкова справа щодо майна померлого ОСОБА_4. 26 листопада 2012 р. вона, як спадкоємиця, звернулася до Шостої Київської державної нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини. Однак державний нотаріус Шостої Київської державної нотаріальної контори ОСОБА_2 жодних дій, необхідних для виявлення спадкового майна, його складу, місцезнаходження, а також для збереження та включення майна до складу спадщини, не вчинила. На підставі цього позивач просила зобов'язати Шосту Київську державну нотаріальну контору вчинити нотаріальні дії: накласти арешт на квартиру АДРЕСА_1; накласти арешт на автомобіль марки «Рено Меган» та автомобіль марки «Лендкрузер»; накласти арешт на гаражний бокс в ГК «Дружба» та включити його до складу спадщини; направити запити до Пенсійного фонду у Печерському районі м. Києва щодо витребування інформації про банківську установу, до якої пенсіонеру ОСОБА_4 здійснювалось перерахування пенсійних виплат; направити запити до банківських установ АТ «Ощадбанк», ПАТ КБ «Правекс Банк», ПАТ КБ «Приватбанк» про витребування інформації щодо наявності коштів на рахунках, відкритих ОСОБА_4; направити запити до ГУ ДАІ МВС України у м. Києві про витребування інформації щодо наявності транспортних засобів, зареєстрованих за ОСОБА_4; направити запити до ГК «Дружба» про витребування інформації щодо належності на праві власності ОСОБА_4 гаражного боксу, здійснення останнім пайованих внесків, а також виплати за бокс. Судом було встановлено, що ОСОБА_2 були зроблені запити до відповідних органів щодо належності спадкового майна померлого ОСОБА_4, в тому числі зроблений запит до ДАІ щодо належності транспортних засобів останньому.

Разом із тим позивачка не надала суду доказів того, що вона повідомляла державного нотаріуса ОСОБА_2 про наявність грошових коштів на рахунках, відкритих у певних банківських установах померлим ОСОБА_4. Таким чином, доводи позивачки про невитребування державним нотаріусом відомостей щодо наявності спадкового майна, належного ОСОБА_4, спростовуються матеріалами спадкової справи. Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 18.06.2013 р. у позові відмовлено у повному обсязі [13].

Позивач обґрунтовував свої вимоги положеннями ст. 46 Закону України «Про нотаріат», вважаючи, що нотаріус неправомірно не витребував необхідні документи для встановлення спадкової маси. Але суд пов'язав виникнення такого обов'язку у нотаріуса з попереднім виконанням заінтересованою особою своїх обов'язків щодо обґрунтування належності доказів, що мали бути витребувані нотаріусом. Отже, зазначене повноваження, що охоплюється змістом принципу сприяння заінтересованим особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, не слід розглядати як безумовний обов'язок нотаріуса. Адже нотаріус не повинен замість заінтересованих осіб збирати необхідні для вчинення нотаріальних дій документи та відомості у межах провадження щодо посвідчення безспірних прав, а має тільки сприяти у витребуванні належних доказів у нотаріальній справі у разі необхідності, що зумовлена неможливістю подання документів або труднощами у їх поданні для заінтересованих осіб.

Безпосередній вплив на унормування порядку видачі свідоцтв в межах провадження щодо посвідчення безспірних прав чинить і принцип доступності нотаріальної форми охорони та захисту безспірних прав. Аналізуючи законодавство, можна, наприклад, виокремити такі прояви зазначеного принципу, як забезпечення заінтересованим особам можливості безперешкодно формувати доказовий матеріал у справі через закріплення правил обмеження місця вчинення нотаріальних дій; надання спадкоємцю, що фактично вступив у спадщину, права вибору щодо рішення подати чи не подавати заяву про прийняття спадщини; звільнення від сплати державного мита спадкоємців, що проживають разом зі спадкодавцем тощо.

Висновки. Отже, принципи нотаріального процесу, будучи основою для моделювання правових норм та індивідуалізуючи нотаріальну діяльність, утворюють систему сталих правових гарантій її ефективності, зокрема, у межах провадження щодо посвідчення без-

спірних прав. Принципи нотаріального процесу є визначальними для з'ясування сутності кожного виду нотаріального провадження, оскільки зумовлюють його характер та процесуальні особливості. У межах дослідження принципу сприяння фізичним та юридичним особам у реалізації їх прав та законних інтересів пропонуємо внести зміни до чинного нотаріального законодавства стосовно визначення та закріплення умови, за якої у нотаріуса буде виникати обов'язок витребувати документи-докази у разі відсутності у заінтересованих осіб можливості надати документи самостійно з об'єктивних чи (або) суб'єктивних причин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; ред.: М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин. – Харків : Право, 2002. – 432 с.
2. Матузов Н.И. Теория государства и права : учеб. / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005. – 541 с.
3. Демичев А.А. К вопросу о принципах гражданского процессуального права / А.А. Демичев // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2005. – № 1. – С. 92–98.
4. Курс цивільного процесу : підручник / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. В.В. Комарова. – Харків : Право, 2011. – 1352 с.
5. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т.В. Сахнова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 696 с.
6. Фурса С.Я. Нотариальный процесс: теоретичні основи : [монографія] / С.Я. Фурса. – Київ : Істина, 2002. – 320 с.
7. Радзівєвська Л.К. Нотаріат в Україні : навч. посіб. / Л.К. Радзівєвська, С.Г. Пасічник. – Київ : Юрінком Інтер, 2000. – 528 с.
8. Медвідь М.Ф. Нотаріальний процес в Україні : навч. посіб. / М.Ф. Медвідь, В.Ф. Усенко, Я.Ф. Медвідь ; за ред. Ф.М. Медвідя. – Київ : Атіка, 2006. – 324 с.
9. Черемных И. Г. Нотариат и нотариальное право России : учеб. пособие / И. Г. Черемных ; под ред. Г. Г. Черемных. – М. : Эксмо, 2007. – 272 с.
10. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Світлана Ярославівна Фурса ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2003. – 426 с.
11. Нотаріат в Україні : підручник / М-во освіти і науки України ; за ред. В. В. Комарова. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
12. Баранкова В. В. Нотаріальні процесуальні правовідносини / В. В. Баранкова // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 2000. – № 3. – С. 117–125.
13. Рішення Печерського районного суду м. Києва [Електронний ресурс] : справа № 757/10324/13-ц від 18 черв. 2013 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32105412> (дата звернення: 06.12.2014). – Заголовок з екрана.